

ÇOCUK KİTAPLARINA YANSIYAN AKRAN ZORBALIĞI ÜZERİNE BİR İNCELEME*

A REVIEW ON PEER BULLYING REFLECTED IN CHILDREN'S BOOKS

Sefa YURDAKUL

Sorumlu Yazar/Corresponding
Author:

Okul Müdürü, Ali Mumcu
Ortaokulu, Antalya, Türkiye.

ORCID: 0009-0002-3277-4919

E-mail: sefa6565@gmail.com

Hülya YAZICI

Prof. Dr., Mehmet Akif Ersoy
Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı,
Burdur, Türkiye.

ORCID: 0000-0001-6824-6427

E-mail: hokuyan@mehmetakif.edu.tr

Geliş Tarihi/Submitted: 21.10.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 18.11.2025

Kaynak Gösterim / Citation:

Yurdakul, Sefa; Yazıcı, Hülya
(2025). "Çocuk Kitaplarına
Yansıyan Akran Zorbalığı
Üzerine Bir İnceleme", Yeni Türk
Edebiyatı Araştırmaları. 17/34,
425-450.

<http://dx.doi.org/10.26517/ytea.625>

* Bu makale Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi bünyesinde hazırlanan "Çocuk Kitaplarına Yansıyan Akran Zorbalığı Üzerine Bir İnceleme" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Öz

Bu çalışmada çocuk kitaplarına yansıyan akran zorbalığı farklı yönleriyle incelenmiştir. Akran zorbalığına dair temel bilgiler edinildikten sonra araştırmanın amacı doğrultusunda yayınevlerinin internet adresleri taranmış ve akran zorbalığı konulu 20 kitap belirlenmiştir. Bu kitapların on tanesi çeviri kitap, on tanesi de Türk Edebiyatı'na ait yerli kitaplardan oluşmaktadır. Araştırmanın temel veri kaynağını çocuk kitapları oluşturmaktadır, bu sebeple araştırmamızda nitel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama kullanılmıştır. Araştırma bulguları alanyazın taramasıyla oluşturulan kontrol listesi aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırmada kontrol listesinde bulunan maddelerin kitaplarda tekrarlanma frekanslarına bakılmıştır. Bu doğrultuda tüm kitaplarda zorbalıkla ilgili bulgulara rastlanmıştır. Zorbalığın en çok geçtiği kitap *Benim Adım Jack* kitabıdır. İncelenen kitaplarda en sık rastlanan zorbalık türü sözel zorbalık olurken, en az rastlanan zorbalık türü siber zorbalıktır. İncelenen tüm kitaplarda yer alan akran zorbalığı bulguları çocukların yaş ve gelişim seviyesine uygundur. Kitaplar sayesinde akran zorbalığı olgusu tüm çocuklara sezdirilebilir. Çocukların böyle bir durum karşısında ne yapması gerektiğinin kitaplarda yer alması zorbalıkla mücadele açısından önemlidir. Akran zorbalığıyla ilgili farkındalık oluşturmak için özel amaçla yazılmış çocuk kitaplarının sayısı artırılmalıdır. Bu alanda yazılmış kitapların çocuklarla buluşması akran zorbalığıyla mücadele için önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Öğretimi, Duyarlık Eğitimi, Çocuk Edebiyatı, Akran Zorbalığı.

Abstract

In this study, peer bullying, which is reflected in children's books, has been examined. In this study, peer bullying, which is reflected in children's books, has been examined from different aspects. After obtaining basic information about peer bullying, the internet addresses of publishing houses were scanned in the context of the purpose of the research and 20 books on peer bullying were determined. Ten of these books consist of translation books and ten of them are domestic books belonging to Turkish Literature. Children's books constitute the main data source of the research, therefore, content analysis, one of the qualitative research methods, was used in our research. The research findings were obtained through the checklist created by the literature review. In the study, the repetition frequencies of the items in the checklist in the books were examined. In this direction, findings about bullying were found in all the books. The book with the most bullying is *My Name is Jack*. Verbal bullying is the most common type of bullying in the reviewed books, while cyberbullying is the least common type of bullying. The peer bullying findings in all the books reviewed are appropriate for the age and developmental level of the children. Thanks to books, the phenomenon of peer bullying can be perceived by all children. It is important for the fight against bullying to include what children should do in such a situation in the books. In order to raise awareness about peer bullying, the number of children's books written for special purposes should be increased. It is important to meet the books written in this field with children in order to combat peer bullying from different aspects. After obtaining basic information about peer bullying, the internet addresses of publishing houses were scanned in the context of the purpose of the research and 20 books on peer bullying were determined. Ten of these books consist of translation books and ten of them are domestic books belonging to Turkish Literature. Children's books constitute the main data source of the research, therefore, content analysis, one of the qualitative research methods, was used in our research. The research findings were obtained through the checklist created by the literature review. In the study, the repetition frequencies of the items in the checklist in the books were examined. In this direction, findings about bullying were found in all the books. The book with the most bullying is *My Name is Jack* (f=12). Verbal bullying (f=62) is the most common type of bullying in the reviewed books, while cyberbullying is the least common type of bullying (f=3). The peer bullying findings in all the books reviewed are appropriate for the age and developmental level of the children. Thanks to books, the phenomenon of peer bullying can be perceived by all children. It is important for the fight against bullying to include what children should do in such a situation in the books. In order to raise awareness about peer bullying, the number of children's books written for special purposes should be increased. It is important to meet the books written in this field with children in order to combat peer bullying.

Keywords: Children's Books, Peer Bullying, Turkish Teaching, Sensitivity Training.

Extended Summary

This extended summary presents a comprehensive overview of a qualitative study examining how peer bullying is portrayed in children's literature and the implications of these portrayals for children's social and emotional development. The research analyzes twenty children's books, ten of which are translations and ten original works from Turkish literature, selected specifically for their focus on bullying themes. The selected books address readers between the ages of 7 and 18, enabling the study to explore developmental differences in bullying representation across childhood and adolescence. Through document analysis and content analysis techniques, the study categorizes bullying behaviors and character traits, examines contextual factors such as setting and family structures, and identifies the coping strategies depicted for combating bullying. The findings reveal that bullying appears in every book examined, demonstrating the widespread acknowledgment of bullying as a significant social problem in contemporary children's literature. Verbal bullying is the most common form, appearing in nearly all books, followed by physical bullying and indirect or relational bullying. Cyberbullying, although increasingly relevant in modern contexts, appears far less frequently, likely due to the developmental level of the characters and the publication context of many books. This distribution aligns with existing research showing that younger children encounter more verbal and physical bullying, while cyberbullying becomes more prominent in adolescence. Gender patterns emerged clearly in the study. Male characters were much more frequently portrayed as bullies, while both boys and girls appeared as victims. These portrayals reflect real-world patterns reported in bullying research, where boys are more likely to engage in direct, physical aggression, and girls more often experience relational forms of bullying. The books also reveal that victims are often depicted as sensitive, introverted, academically inclined, or socially isolated children. Many are drawn as physically weaker or possessing traits that set them apart from their peers, such as physical differences, cultural or ethnic diversity, or lower social status. Such representations correspond to scholarly findings that individuals who deviate from group norms often become targets of bullying. A significant finding relates to family dynamics and socio-economic background. Although many books do not explicitly identify families' socio-economic status, those that do frequently present bullies as children from privileged backgrounds. In contrast, victims often come from lower or middle socio-economic environments or from highly protective and supportive families. This differentiation underscores the importance of family influence and suggests that literature may reinforce the perspective that bullying behavior can stem from privilege, entitlement, or unchecked power. Parental attitudes appear as additional important factors. Bullies' families are frequently depicted as

authoritarian, neglectful, or emotionally distant, whereas victim families are portrayed as nurturing, democratic, and protective. These portrayals align with psychological theories emphasizing that bullying behaviors often develop in environments where emotional regulation is not modeled and empathy is not encouraged. Meanwhile, children who lack assertiveness or problem-solving skills may be more vulnerable to victimization—even when they come from supportive homes. The school setting is the primary environment where bullying unfolds. Classrooms, hallways, playgrounds, cafeterias, and transportation routes are frequently depicted as locations where bullying behaviors take place. This is consistent with empirical literature identifying school environments as high-risk spaces for peer aggression due to the density of social interaction and peer observation. The strong emphasis on school settings in the books also confirms the central role schools play not only in children's academic lives but also in their social development and identity formation. Coping strategies presented in the books vary widely. The most frequently depicted strategy is seeking help from teachers, parents, or peers, followed by attempting to build friendships and improve social skills. Avoidance and emotional endurance also appear, though not as prominently. Physical resistance is less common but is present in stories targeted toward older readers. Only a few books portray characters who demonstrate assertiveness, problem-solving skills, or positive confrontation. Notably, some stories illustrate the consequences of passive coping, such as increasing emotional distress or prolonged victimization, whereas books that highlight help-seeking often conclude with improved social outcomes. This demonstrates a clear pedagogical orientation: encouraging children to communicate and seek support rather than handle bullying alone. The analysis also indicates that all books portray bullying in developmentally appropriate ways, helping young readers recognize harmful behaviors without exposing them to excessive violence or emotional trauma. In several cases, bibliotherapy elements are incorporated: children identify with characters, develop empathy, understand that they are not alone, and practice perspective-taking. The books ultimately communicate messages of resilience, empowerment, and inclusion. This study underscores the critical role of high-quality children's literature in shaping attitudes toward bullying. It concludes that literature can be a powerful educational tool to foster empathy, raise awareness, and provide behavioral models for coping with bullying. However, the study also emphasizes the need for more books focused on adolescent bullying, as literature targeting early childhood is far more abundant than that for middle- and high-school students. The study recommends increasing the number of purposefully written books addressing cyberbullying, emotional resilience, and peer support systems. Additionally, educators, parents, and school counselors should intentionally incorporate anti-bullying literature into curricula and guidance programs. In summary, children's literature offers

valuable opportunities for social–emotional learning by highlighting bullying dynamics and presenting constructive coping strategies. When thoughtfully selected and used within educational settings, these books can help cultivate safer, more empathetic peer cultures and support early intervention efforts in bullying prevention.

Giriş

Günümüzde çok sık rastlanan Akran Zorbalığı kavramı 1970'li yıllardan bu yana çözüm aranan toplumsal bir sorun olarak ele alınmaktadır (Olweus). Zorbalığın tarihsel gelişimine bakıldığında, bu konudaki ilk araştırmaların refah düzeyi yüksek İskandinav ülkelerinde yapıldığı ve zamanla dünyanın farklı yerlerinde benzer çalışmaların giderek yaygınlık kazandığı gözlenmektedir (Berger). Öğrenciler arasında gözlenen şiddet, yakın zamanlara kadar birçok araştırmacı tarafından toplumsal gelişimin ve değişimin doğal bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Son yıllarlarda yapılan araştırmalar ise okullardaki şiddet olaylarının temeli olarak çocukluk dönemindeki şiddet davranışlarını irdelemekte, şiddetin büyümenin doğal bir parçası olmadığını vurgulamaktadır. (Güvenir) Church ve arkadaşları sosyalleşmenin ilk adımı ailede atıldığını dile getirmişlerdir. Çocuk önce anne ve babasıyla iletişim kurar. Aile içi iletişim, ailenin kullandığı sorunları çözme becerileri çocuğun sosyal gelişiminin temelini atar(Dardağan). Çocuklar ailelerinin aynasıdır evde ne yaşarlarsa dışarıya onu yansıtırılar(Kulaksızoğlu). Olumlu tutum gerçekleştiren, sorunlara empatik yaklaşabilen, ben dilinin hakim olduğu aile ortamlarında yetişen çocuklar benlik algısı yüksek, sosyal yönü güçlü bireyler olurlar. Çocuklar zorbalığı anne baba tutumlarından da öğrenebilir. Çocukların aileden ilk ayrılışı ve farklı çevreyle tanışması okulla başlar. Bilgin, okulların oluşturdukları okul kültürü aracılığıyla öğrencilerine uygun davranışlar kazandırmayı amaçladığını belirtmektedir. Her yönden sağlıklı, üretken, çevreleriyle ve kendileriyle uyumlu bireylerin yetiştirilmesi okullarda verilen eğitim–öğretim hizmetlerinin niteliğiyle doğru orantılıdır (Adıgüzel). Okulda çocukların sağlıklı bir birey olması, toplumsal yaşama uyum sağlayabilmesi ve gerekli yaşam becerilerini kazanması beklenmektedir. Çocuğun eğitim süreciyle birlikte sosyalleşme süreci de devam eder. Çocuk, zorlukları ve kolaylıklarıyla asıl toplumsal uyum sürecini okulda deneyimlemeye başlar. Okulun başlıca hedeflerinden biri çocukların ikili ilişkileri, sınıf içindeki etkileşimleri ve bu süreçte ortaya çıkan olumsuzlukları değerlendirmek, öğrenciyi doğru bir iletişim kurmaya yönlendirmektir. Bu süreç her zaman istenilen doğrultuda ilerlemeyebilir(Laursen). Çocuklar okulda daha önce hiç karşılaşmadığı bir çevreyle karşılaşabilir. Küçük yaşlarda başlayan itme, tükürme, alay etme, vurma gibi davranışlar çocukların farkında olmadan uyguladığı zorba davranışlarıdır(Boulton ve Hawker).İlk başta basit gibi gördüğümüz bazı davranışlar ilerleyen süreçte zorba bireyler yetişmesine sebep olabilir. Saygı, sevgi, disiplinin hakim olduğu bir okul kültürü akran

zorbalığının azaltılmasında büyük bir etkidir. Olweus zorbalığı, bir birey veya grup tarafından kasti, tekrarlı ve süregelen istenmeyen, kırıncı ve olumsuz davranışlar olarak tanımlamaktadır. Olumsuz davranış ; bir kişiye kasten zarar verip acı çekmesine sebep olmak ya da acı çekmesine yol açabilecek olarak adlandırılan davranışları kapsamaktadır (Hilooğlu ve Cenkeven). Okullarda öğrenciler arasında sıkça görülen; aşağılama, dalga geçme, lakap takma, sözle tehdit etme, gruba dâhil etmeme, gurutpan dışlama, parmak sallama, birini itme, tekmeleme, eşyasına el koyma şeklindeki bu olumsuz davranışların çocukların fiziksel ve zihinsel sağlığı, psiko-sosyal refahı ve akademik başarısı üzerinde kalıcı etkileri olabilmektedir(UNİCEF). Zorbalığın fiziksel, sözel ve duygusal zorbalık olarak sınıflandırıldığı görülmektedir (Kartalve Bilgin). Bazı araştırmacılar da zorbalığı doğrudan ve dolaylı zorbalık olarak ikiye ayrılmaktadır(Harris ve Petrie s.3; Sipahi) Zorbaca davranışların önlenmesi ve azaltılmasına yönelik alınacak önlemler ve gerçekleştirilecek eylemler konusunda öğretmenlerin kilit rol oynadığı düşünüldüğünde öğretmenlerde bu farkındalığın kazandırılması önem taşımaktadır (Kartal ve Bilgin). Zorbalığın azaltılmasına yönelik çalışmalar arasında ilk sırayı okulları zorbalıktan arındırma programları almaktadır(Burunkıran ve Uçanok; Yavuzer; Totan; Terzi; Kartal ve Bilgin). Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (CDC), zorbalık başlamadan nasıl durdurulabilir, başlığı adı altında şu önerilerde bulunmaktadır:

- Sağlıklı gelişimi destekleyen aile ortamlarının yaratılması
- Yaşamın erken döneminden itibaren nitelikli eğitim verilmesi
- Gençlerin yeteneklerinin ön plana çıkarılıp güçlendirilmesi
- Gençlerin olumlu faaliyetlere yönlendirilmesi
- Koruyucu topluluk ortamlarının oluşturulması
- Zararları azaltılması ve gelecekteki risklerin önlenmesi için zorbalığa müdahale edilmesi

Zorbalıkla mücadele sürecinde yapılabileceklerden biri de çocukların, zorbalığın çok yönlü olarak ele alındığı nitelikli çocuk kitaplarıyla okulun ilk yıllarından itibaren buluşturulmasıdır. Bu buluşma öğretmenler, sınıf kitaplıkları, okul kütüphaneleri ve aileler aracılığıyla sağlanabilir. Kitaplar sayesinde çocuklar tepki geliştirmeyi belki hiç karşılaşmayacağı olaylar veya durumlar karşısında nasıl davranacağı hakkında fikir edinir. Hiç bilmediği kültürlerle, yerlerle çocuk kitapları aracılığıyla tanışır. Kitaplar çocukları sevgi, hastalık, felaket, iyilik, kötülük, ölüm ve doğum gibi yaşamın gerçeklerine hazırlar; çocukların kendilerini ve başka bireyleri anlamasına yardımcı olur(Aslan). Bazı kitaplar, sorgulama, tahminde bulunma, düşündüklerini dile getirme, anlamlandırma gibi kavrama/anlama stratejisi etkinliklerinde öğretmen için en etkili kaynaklar olmaktadır (Whatley Bedford). Bu nedenle zorbalığın tüm yönleriyle ele alındığı eserlerde çocuğun toplum tarafından kabul gören veya kabul görmeyen

davranışların farkına varmasını sağlayacaktır. Çocuk kitapları aracılığıyla çocukların zorbalık ve zorbalık türleri hakkında bilgi edinmesi, zorbalığa karşı duyarlılık kazanması, zorbalığın etkilerini görebilmesi, zorbalığın yaşandığı yer ve durumları ayırt edebilmesi, zorbalıkta seyircilerin önemi, zorbalık yapan ve zorbalığa uğrayan mağdurun özellikleri hakkında bilgi edinmesi ve zorbalıkla baş etme stratejilerini geliştirmesi desteklenebilir (Kaya). Bibliyoterapi açısından bakılacak olursa da çocukların duygusal iyileşme ve gelişimleri sürecinde, diğer çocukların hikayelerinden etkilenmeleri, kendilerini onlarla özdeşleştirmeleri ve onların zorbalıkla mücadele stratejilerinden etkilenip bu konu hakkında bilgi sahibi olmaları beklenebilir. Bibliyoterapi çocukların sadece kendilerine zorbalık yapılmadığını fark etmelerine, kendilerine zorbalık yapıldığında nasıl mücadele edecekleriyle ilgili yöntemler öğrenip, çözüm üretmelerine de yardımcı olabilir (Grogory ve Vessey). Moulton ve arkadaşları itina ile belirlenmiş zorbalık temalı kitapların çocuklarla okunması halinde, zorbalık hakkında çocukların daha kolay açılacağını, sınıftaki sosyal ortamın güçleneceğini ve bu kitapların zorbalığa karşı mücadelede öğretmenlere destek olacağını belirtmişlerdir. Bu araştırmada akran zorbalığının çocuk kitaplarına yansması nasıldır? Sorusundan yola çıkılarak :

Çocuk kitaplarında zorbalığın hangi türlerine yer verilmiştir?

Çocuk kitaplarında yer alan zorba karakterlerin cinsiyete göre dağılımı nasıldır?

Çocuk kitaplarında akran zorbalığına maruz kalan karakterlerin cinsiyete göre dağılımı nasıldır?

Çocuk kitaplarında yer alan zorba karakterlerin yaşlara göre dağılımı nedir?

Çocuk kitaplarında akran zorbalığına maruz kalan karakterlerin yaşlara göre dağılımı nedir?

Çocuk kitaplarında yer alan zorba karakterlerin sosyo-ekonomik düzeyleri nasıldır?

Çocuk kitaplarında akran zorbalığına maruz kalan karakterlerin sosyo-ekonomik düzeyleri nasıldır?

Çocuk kitaplarında yer alan zorba karakterlerin kişilik özellikleri nasıldır?

Çocuk kitaplarında akran zorbalığına maruz kalan karakterlerin kişilik özellikleri nasıldır?

Çocuk kitaplarında yer alan zorba karakterlerin aile yapıları nasıldır?

Çocuk kitaplarında akran zorbalığına maruz kalan karakterlerin aile yapıları nasıldır?

Çocuk Kitaplarında akran zorbalığının gerçekleştiği yerler nelerdir ?

Karakterler, incelenen kitaplarda akran zorbalığıyla baş etmede hangi(sosyal beceri, çaresizlik, boyun eğme, yardım arama, sosyal desteğe başvurma,

kaçınma, direnme-karşı koyma, iyimserlik) stratejiyi kullanmıştır?

Çocuk kitaplarında yansıtılan akran zorbalığı çocuğun yaş ve gelişimine uygun mudur?

Sorularının cevabı araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada betimsel tarama yöntemi benimsenmiş ve araştırmanın verileri doküman analizi ile elde edilmiştir. "Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım, Şimşek 41). "Doküman incelemesi ise çalışmada incelenen olgu veya olaylarla ilintili bilgiler içeren yazılı belgelerin ayrıntılı olarak taranması ve bu bilgilerden yeni bir bütünlük oluşturulmasıdır" (Creswell).

Araştırmanın İnceleme Nesnesi

Çocuk kitaplarına yansıyan akran zorbalığının betimlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada çalışma grubunun oluşturulmasında alanyazın taraması yapılmış ve akran zorbalığına yönelik araştırmalar (Kartal ve Bilgin; Harris ve Petrie; Olweus) incelenmiştir. Akran zorbalığına dair temel bilgiler edinildikten sonra çalışma grubunda kullanılacak kitapların akran zorbalığına dikkat çekmek için yazılmış özel amaçla yazılan kitaplardan oluşmasına karar verilmiştir. Yapılan alanyazın taraması sonucunda kitaplar seçilirken akran zorbalığının farklı türleri kitaplarda var mı, akran zorbalığıyla mücadele stratejilerine yer verilmiş mi, farklı yaş grubunda akran zorbalığı var mı, akran zorbalığının var olduğu sosyoekonomik çevreler nasıldır, aile yapıları nasıldır, çocukların yaş ve gelişim seviyelerine uygun mudur, zorbalığın gerçekleşmesinde cinsiyetin rolü nedir, zorba ve mağdur karakterlerin kişilik özellikleri nasıldır, soruları göz önünde bulundurulmuştur. Yayınevleri incelenirken akran zorbalığı kitapların özel amaçla yazılmış akran zorbalığını konu edinen kitaplardan oluşmasına dikkat edilmiştir. Kitaplar belirlenirken 7-18 yaş aralığına uygun, 25 adet yayınevinin akran zorbalığı temalı kitapları incelenmiş ulaşılan 30 kitaptan 7-18 yaş aralığına uygun olan 20 kitap belirlenmiştir. 20 kitabı belirlemek için tüm kitaplar incelenmiş akran zorbalığı frekans sıklığı yüksek olan ve yaş aralığına uygun olan kitaplar seçilmiştir. Bu kitaplar sırasıyla şu şekilde sıralanmıştır:

Kitap Adı	Yazarı	Yayın evi	Yaş Grubu
Benim Adım Jack	Susanne Gerway	Martı Genç Yayıncılık	12+
Zorbalık	Rıfat BATUR	Epsilon Yayıncılık	10+
Pal Sokağı Çocukları	Ferenc Molnar	Yapı Kredi Yayınları	12+
Yüz Elbisenin Sırri	Elenor Estes	Beyaz Balina Yayınları	12+

Başarısızlar Kulübü	Anıl BASILI	Timaş Yayınları	10+
Dörtgöz	Sevim AK	Can Çocuk Yayınları	10+
Jakob'un Deniz Kabuğu	Jens Sparschuh	Ginko Çocuk Yayınları	8+
Teo'nun Zorbalık Kitabı	Yağmur ARTUKMAÇ ve Pinar ÇAKIR	Bilgi Yayınları	8+
Zorba Arkadaş İstemem	Bengi Semerci	Yeşil Dinozor Yayınlar	8+
Ezik Kokarca	Catherine De Pino	Okuyan Koala Yayınları	10+
Ö.T.E.K.İ	Pedro MANAS	İletişim Yayınları	12+
Defne'yi Beklerken	Aslı DER	Günüşiği Kitaplığı	14+
Vur Patlasın Çal Oynasın Orkestrası	Dursun Ege GÖÇMEN	Tudem Yayınları	12+
Kötü Sürpriz	Esra Ercan BİLGİÇ	Final Kültür Sanat Yayınları	12+
Çok Bilmiş Sarı Zorbalığa Karşı	Tunç BALABAN	Doğan ve Egmont Y.	10+
Vanessa'nın Yanındayım	Kerascoet	Redhouse Kidz Y.	
Youtuber Berk Zorbalık mı Kankalık mı?	Ayşegül Kocabıcak	Hep Kitap	12+
Mina Fantazy Okulda Zorba Var	Elisenda Roca BETOWERS	Orman Kitap	10+
Şişko Patates	Seza Kutlar AKSOY	Parmak Çocuk Kitap	10+
Altınkanat Okulu	Ari ÇOKONA	Hep Kitap	10+

Tablo 1: İncelenecek Kitap Listesi

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Bu araştırmanın verileri doküman incelemesiyle elde edilmiştir. Belge incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek). Elde edilen veriler içerik çözümlemesi yöntemiyle çözümlenmiştir. Bu çalışmada içerik çözümlemesi türlerinden "kategorisel çözümleme tekniği" kullanılmıştır. Bu teknikte, genellikle belli bir tema önce birimlere bölünür, daha sonra bu birimler önceden saptanmış ölçütlere göre kategoriler halinde gruplandırılır ve kategorilerin sıklığı (frekansı) hesaplanır (Tavşancıl ve Aslan). İçerik çözümlemesinde öncelikle çözümleme birimi olarak ana kategoriler ile alt kategoriler belirlenir. Daha sonra belirlenen bu kategoriler tanımlanır ve çözümlemelerin yapılacağı bağlam birimine (tümce, paragraf ya da tüm metin) karar verilir (Yıldırım ve Şimşek). Bu çalışmada ana kategori "akran zorbalığı"; alt kategoriler ise "doğrudan zorbalık", "dolaylı zorbalık", "zorba", "mağdur" ve "seyirciler" olarak belirlenmiştir. Alanyazın taraması sonucunda alt kategoriler çalışmada aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

Doğrudan zorbalık: Mağdura direk yapılan fiziksel ve sözel saldırı davranışlarıdır (Olweus).

Dolaylı zorbalık: Mağduru kasten yalnızlaştırma ve gruptan uzaklaştırma gibi davranışları içine alan, genellikle psikolojik baskı olarak yapılan zorbalık

türüdür (Olweus).

Zorba:Kendisinden daha güçsüz gördüğü bir çocuğa sürekli ve kasıtlı olarak sözel ve psikolojik olarak rahatsız edici fiiller gerçekleştiren bireylerdir (Gündoğdu).

Mağdur: Başka bir çocuk tarafından kasıtlı olarak rahatsız edici söz ve eylemlere marun kalanlara denir (Rigby).

Seyirciler: Seyirciler zorbalık olayına şahitlik etmiş genellikle tepki vermeyen kişilerdir (Rigby)

Akran zorbalığı ile mücadele etme stratejileri: Akran zorbalığıyla mücadele yöntemlerini araştıran araştırmacılar bireylerin akran zorbalığına maruz kaldıklarında kullandıkları farklı stratejiler bulmuşlardır. Akran zorbalığına maruz kalan bireylerin karşı koyma stratejileri yaş, cinsiyet, bulundukları dönem vb. değişkenlere göre farklılıklar göstermektedir. Yöndem ve Totan, farklı statülerde bireylerin farklı stratejiler geliştirdiğini dile getirmişlerdir. Ergenlik döneminde zorbaların kendilerine güvenleri yüksektir, zorbaların ve zorba/ mağdurların genellikle boyun eğici, çaresizlik hissi ile yaklaşım belirledikleri görülmüştür. Karhunen, Lagerspetz ve Salmivalli, zorbalığa maruz kalanların cinsiyete göre verdiği tepkileri inceledikleri araştırmada, kızların zorbalığa karşı çaresizlik (%39) , umursamazlık (%36) ve saldırganlık (sözel-fiziksel %15) tepkisi geliştirdiklerini, erkeklerin ise saldırganlık (sözel-fiziksel %38), umursamazlık (%26) ve çaresizlik (%17) tepkileri geliştirdiklerini saptamışlardır. Kanetsuna, Smith ve Morita, araştırmalarında akran zorbalığıyla başa çıkma stratejilerinin yaşa ve bulunduğu okul seviyesine göre değişiklik gösterdiğini saptamışlardır. Araştırmaya göre ilkökul öğrencileri zorbalıkla başa çıkmada yardım isteme, öğretmene başvurma, yakın arkadaşından destek alma, zorbalığı yok sayma gibi stratejileri yoğun olarak kullanmışlardır. Ortaokul öğrencilerinin ise zorbayla kavgaya etme, geri çekilme, çaresizlik hissetme, boyun eğme gibi etkisiz stratejileri yoğun olarak kullandıkları görülmüştür. Zorbalığa engel olmak için bazı müdahale stratejileri mevcuttur. Kimi zorbalığa müdahale programları yalnızca zorba ya da kurban üzerinde odaklanırken; başka programlar ise, zorbalığı sistemli bir şekilde çok boyutlu olarak incelemektedir. Genel olarak düşünmek gerekirse çocuklar ve gençler arasında uygulanan şiddete müdahale etmek de zorbalıkla mücadele de önemli yer tutar. Bu müdahaleler, aile, arkadaş çevresi, okul gibi pek çok bileşeni dikkate almaktadır (Smokowski & Kopasz).

Zorbaların özellikleri, mağdurların özellikleri, seyircilerin özellikleri: Olweus'a göre, standart zorbaların en ayırt edici özellikleri, yaşıtlarına sergiledikleri saldırganca davranışlarıdır. Zorbalar şiddete meyillidirler. Sorun çözmede şiddeti araç olarak kullanmaya yatkındırlar. Davranışları genellikle tepkiseldir. Zorbaca davranışlara maruz kalan mağdurlar zorbanın aksine açık bir şekilde endişeli, özgüveni düşük, kaygı seviyeleri yüksek, titiz, zorbaya karşı kendini

koruyamayan , pasif, sessiz, asosyal, sakin, maruz kaldığı zorbalığı bir yetişkine söyleyemeyen ya da söylemekte geç kalan çocuklardır (Kapçı). Seyirciler genellikle zorbalık gerçekleşirken hiçbir şeye karışmadan bekleyerek, ortamdan uzaklaşarak, zorbayı kışkırtarak veya ona yardım ederek sürecin bir parçası olurlar (Özen).

Cinsiyetin akran zorbalığı üzerine etkileri: Akran zorbalığı üzerinde cinsiyet değişkeninin etkileri iki farklı boyutta incelenmektedir. Ele alınan boyutlardan birincisi kız ve erkek öğrencilerin zorba ve mağdur olma durumları; ikincisi ise kız ve erkeklerin uyguladığı zorbalık türleridir (Ertan). Karhunen, Lagerspetz ve Salmivalli, zorbalığa maruz kalanların cinsiyete göre verdiği tepkileri inceledikleri araştırmada, kızların zorbalığa karşı çaresizlik (%39) , umursamazlık (%36) ve saldırganlık (sözel-fiziksel %15) tepkisi geliştirdiklerini, erkeklerin ise saldırganlık (sözel-fiziksel %38), umursamazlık (%26) ve çaresizlik (%17) tepkileri geliştirdiklerini saptamışlardır.

Yaşın akran zorbalığa üzerine etkileri: Yaşın akran zorbalığı üzerinde etkili olduğu diğer bir alan da zorbalığın gelişim dönemlerine göre farklılık göstermesidir. İncelemeler zorbalığın ilköğretim birinci kademedede sonlara doğru artmaya başladığını, ikinci kademedede en üst noktalara ulaştığını daha sonra düşüşe geçtiğini ortaya koymaktadır. Buradan yola çıkarak hem zorbalık yapma hem de zorbalığa maruz kalma açısından ilköğretim ikinci kademe en riskli gruplar arasındadır (Ertan).

Çocukların aile sosyo-ekonomik durumlarının akran zorbalığı üzerine etkileri: Sosyo-ekonomik düzey sadece gelirle alakalı değildir. Sosyo-ekonomik düzeyin etkileri ailelerin eğitim düzeyi bilgi birikimleriyle de ilgili önemli değişkenlerdir. Bu nedenle araştırmada sosyo-ekonomik durum değişkeni çevresinde gelir ile birlikte anne baba tutumları, anne baba eğitim durumları da değerlendirilmektedir (Bayraktar).

Akran zorbalığının meydana geldiği yerler: Okul kantinleri, yemekhaneler, koridorlar, tuvaletler, servisler, oyun alanları, sınıflar, okul yolu akran zorbalığının gerçekleştiği yerlerdir. Yatılı olan okullarda yatakhane akran zorbalığının en sık gerçekleştiği yer olarak ifade edilmiştir. Akran zorbalığının gerçekleştiği yer okul dışında da olsa genellikle zorbalığa sebep olan davranışın kaynağı okuldur (Bulgurcu). Gelişen teknolojiyle internet aracılığıyla kim olduğu gizlenerek her yerden insanlara ulaşma imkanının olması, bu yollarla insanlara tehdit, hakaret, aşağılayıcı, dalga geçerek mesajlar atılmasının önünü açmıştır. (Yaman, Peker 819-833).

Türkçe öğretim programı ve akran zorbalığı: Türkçe Öğretim Programının temaları bağlamında akran zorbalığına değinmek gerekirse: Kişisel gelişim, iletişim, birey ve toplum, duygular, çocuk dünyası, erdemler temalarında verilen; dürüstlük, dostluk, dayanışma, saygı, sevgi, bireysel farklılıklar, dezavantajlı

gruplar, empati, farklılıklara saygı, kültürel farklılıklar, toplumsal kurallar, etkili iletişim, insanlarla iletişim, öğrenci-öğretmen iletişimi, çatışma yönetimi, duygu yönetimi, çocuk dünyası gibi konular akran zorbalığıyla birebir ilişkilidir. Metinler aracılığıyla çocuklara bu becerilerin kazandırılması zorbalık yapan bireylerin zorbalığa son vermesi, mağdur çocukların da zorbalıkla mücadele konusunda etkili olacağı düşünülmektedir. Türkçe öğretim programı amaçları doğrultusunda yetişen bireyler zorbalıkla mücadelenin farkında, empati becerilerini geliştirmiş, kendini ifade edebilen milli manevi değerlerine sahip çıkan bireylerdir.

Çalışmada bağlam birimi (çözümleme birimi) olarak "cümle" seçilmiş ve çözümlemeler bunlar üzerinde gerçekleştirilmiştir. İncelenen her romandaki akran zorbalığını yansıtan ifadeler kodlanmış ve buna göre sıklık kayıtları tutulmuştur.

Bulgular

Kitap Adı	Kitap Kodu	Yayınevi	Yazar	Türk Edebiyatı Çocuk Kitabı	Çeviri kitap	Yaş Grubu
1. Benim Adım Jack	K1	Martı Genç Yayıncılık	Susanne Gerway			12+
2. Zorbalık	K2	Epsilon Yayıncılık	Rifat BATUR			10+
3. Pal Sokağı Çocukları	K3	Yapı Kredi Yayınları	Ferenc Molnar			12+
4. Yüz Elbisenin Sırrı	K4	Beyaz Balina Yayınları	Elenor Estes			12+
5. Başarısızlar Kulübü	K5	Timaş Yayınları	Anıl BASILI			10+
6. Dörtgöz	K6	Can Çocuk Yayınları	Sevim AK			10+
7. Jakob'un Deniz Kabuğu	K7	Ginko Çocuk Yayınları	Jens Sparschuh			8+
8. Teonun Zorbalık Kitabı	K8	Bilgi Yayınları	Yağmur ARTUKMAÇ ve Pınar ÇAKIR			8+
9. Zorba Arkadaş İstemem	K9	Yeşil Dinozor Yayınlar	Bengi Semerci			8+
10. Eziik Kokarca	K10	Okuyan Koala Yayınları	Catherine De Pino			10+

11. Ö.T.E.K.İ	K11	İletişim Yayınları	Pedro MANAS			12+
12. Defne'yi Beklerken	K12	Günüşiği Kitaplığı	Aslı DER			14+
13. Vur Patlasın Çal Oynasın Orkestrası	K13	Tudem Yayınları	Dursun Ege GÖÇMEN			12+
14. Kötü Sürpriz	K14	Final Kültür Sanat Yayınları	Esra Ercan BİLGİÇ			12+
15. Çokbilmiş Sarı Zorbalığa Karşı	K15	Doğan ve Egmont Y.	Tunç BALABAN			10+
16. Vanessa'nın Yayındayım	K16	Redhouse Kidz Y.	Kerascoet			
17. Youtuber Berk Zorbalık mı Kankalık mı?	K17	Hep Kitap	Ayşegül Kocacıbık			12+
18. Mina Fantazy Okulda Zorba Var	K18	Orman Kitap	Elisenda Roca BETOWERS			10+
19. Şişko Patates	K19	Parmak Çocuk Kitap	Seza Kutlar AKSOY			10+
20. Altınkanat Okulu	K20	Hep Kitap	Ari ÇOKONA			10+
TOPLAM 20		10		10		

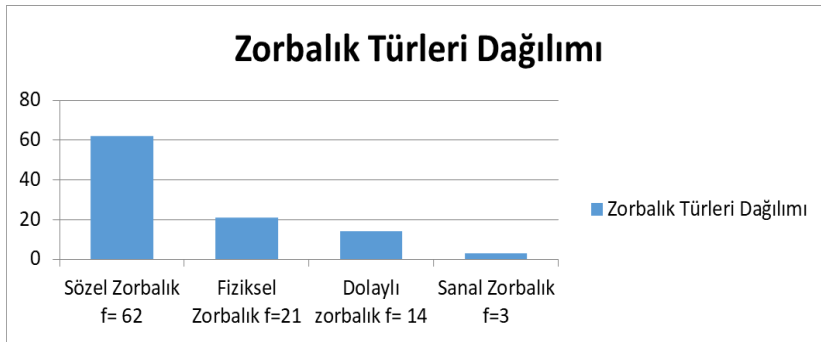
Tablo 2: İncelenen Kitapların, Türk Edebiyatına Ait veya Çeviri Olma Durumları

Tablo 2'deki veriler incelendiğinde 20 farklı kitabın 10 tanesi çeviri kitap diğer 10'u telif kitaplardan oluştuğu, yapıtların 2 tanesinin aynı yayınevine ait olduğu görülmüştür.

Kitap Kodu	Sözel Zorbalık	Fiziksel Zorbalık	Siber Zorbalık	Dolaylı Zorbalık	Zorbalığın Geçtiği Sayfalar	Frekans
K1	X	X			Sözel(11,22,3839,40 50,69,73,75) Fiziksel(74,81)	11
K2	X	X		X	Fiziksel(23,46,67,98Sözel(32,47,89, 97) Dolaylı(94,110)	10
K8				X	Dolaylı(5,6,10,12) Fiziksel(10,11) Sözel(6,11,10)	9
K17	X	X	X		Sözel(6,9,12,21,49, 57) Siber(29) Fiziksel(55)	8
K9	X	X			Fiziksel(4,10,14,15,20,21) Sözel(7)	7
K10	X				Sözel(9,13,15) Fiziksel(13)	7

K7	X				Sözel(11,12, 19,23,24,34) Fiziksel(12)	6
K11	X			X	Sözel(9,22,26,47,54Dolaylı(28)	6
K12	X	X		X	Sözel(25,35) Fiziksel(47,85) Dolaylı (51,96)	6
K3	X	X		X	Fiziksel(30,112) Sözel(113) Dolaylı (134,140)	5
K20	X			X	Sözel(10,13,14) Dolaylı (19)	4
K5				X	Dolaylı(27,28) Sözel(30,49)	4
K13	X				Sözel (18,29,30)	3
K6	X				Sözel(9,11)	2
K14			X		Siber (16,19)	2
K15	X				Sözel(55,61)	2
K16	X				Sözel(5,6)	2
K18	X				Sözel (35,54)	2
K19	X				Sözel (8,37)	2
K4	X				Sözel (27,59)	2
TOPLAM	62	21	3	14		100

Tablo 3'te yapılan çözümleme sonuçlarına göre incelenen tüm kitaplarda akran zorbalığı bulgularına rastlanmıştır. Akran zorbalığının en sık görüldüğü kitap K1'dir (f=11). İkinci olarak K2 (f=10), üçüncü olarak K8 (f=9), dördüncü olarak K17 (f=8), beşinci olarak K9 ve K10 (f=7), altıncı olarak K7, K11 ve K12 (f=6), yedinci olarak K3 (f=5), sekizinci K5 ve K20 (f=4), Dokuzuncu K13 (f=3), onuncu olarak K4, K6, K14, K15, K16, K18 ve K19 (f=2) yer almaktadır. Akran zorbalığının en çok görüldüğü kitap K1, en az görüldüğü kitaplar K4, K6, K14, K15, K16, K18 ve K19'dur.

Tablo 4: Zorbalık Türleri Dağılımı

Kitaplarda görülen zorbalık türlerinin dağılımının gösterildiği tablo 4 incelendiğinde, en çok sözel zorbalığın yer aldığı görülmektedir. Kitaplarda

görülen zorbalık türleri sırasıyla fiziksel zorbalık (f=21), dolaylı zorbalık (f=14), sanal zorbalıktır (f=3). İncelenen çocuk kitaplarında en çok sözel zorbalık, en az sanal zorbalık görülmüştür.

Cinsiyet	Kitaplar	Frekans
Erkek	K1,K2,K3,K6,K7K8,K9,K10, K12,K13,K14,K15,K16,K17,K18,K19	15
Kız	K4, K5, K19	3
Belirtilmemiş	K11, K20	2

Tablo 5: Akran Zorbalığı Gerçekleştirenlerin (Zorba) Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Zorbalığı gerçekleştirenlerin cinsiyete göre dağılımlarının yer aldığı Tablo 5 incelendiğinde 15 eserde erkeklerin zorbalık yaptığı, 3 eserde kızların, 2 eserde de zorbalık yapanların cinsiyetinin belirtilmediği tespit edilmiştir. İncelenen eserlerden cinsiyet belirtilmeyen eserlerde 1 kitabın kahramanı hayvanlardan oluşmaktadır. Bir kitabın ise zorbalığı yapan grup halinde dışlama vardır ve dalga geçen belli değildir.

Cinsiyet	Kitaplar	Frekans
Erkek	K1,K2,K3,K7,K8,K9,K10, K11,K13,K15,K17,K18,	13
Kız	K4 ,K6,K12,K14,K16,K19	6
Belirtilmemiş	K20	1

Tablo 6: Akran Zorbalığı Yapılan Çocukların (Mağdur) Cinsiyete Göre Dağılımı

Tablo 6'da incelenen kitaplarda akran zorbalığına uğrayan çocukların cinsiyetlere göre dağılımı incelendiğinde ele alınan yirmi kitapta mağdurların altı tanesi kız, on üç tanesi erkek, bir tanesinin cinsiyeti belirtilmemiş, kahramanları hayvanlardan oluşmaktadır.

Yaş Grupları	Kitaplar	Frekans
7-12 Yaş Grubu	K1 K2 K4 K5 K6 K7 K9 K10 K11 K13 K16 K17 K18 K20 K19	15
Belirtilmemiş	K8 K14 K15	3
13-18 Yaş Grubu	K3 K12	2
0-2 Yaş Grubu		
3-6 Yaş Grubu		

Tablo 7: Akran Zorbalığı Yapanların (Zorba) Yaş Grubuna Göre Dağılımı

Akran zorbalığı yapanların yaş grubuna göre dağılımının gösterildiği Tablo 7 incelendiğinde ele alınan yirmi kitaptan, 14 kitapta zorba birey 7-12 yaş grubunda, 3 kitapta 13-18 yaş grubunda, 3 kitapta da zorbalığı gerçekleştiren bireylerin yaş grubu belirtilmemiş olarak tespit edilmiştir.

Yaş Grupları	Kitaplar	Frekans
7-12 Yaş Grubu	K1 K2 K4 K5 K6 K7 K9 K10 K11 K13 K16 K17 K18 K20 K19	15
Belirtilmemiş	K8 K14 K15	3
13-18 Yaş Grubu	K3 K12	2
0-3 Yaş Grubu		
4-6 Yaş Grubu		

Tablo 8: Akran Zorbalığına Maruz Kalanların(Mağdur) Yaş Grubuna Göre Dağılımı

Akran zorbalığına maruz kalanların yaş grubuna göre dağılımının gösterildiği Tablo 8 incelendiğinde ele alınan yirmi kitaptan, 14 kitapta zorbalık yapılan birey 7-11 yaş grubunda, 3 kitapta 12-18 yaş grubunda, 3 kitapta da zorbalık yapılan bireylerin yaş grubu belirtilmemiş olarak tespit edilmiştir.

Sosyo-Ekonomik Düzeyleri	Kitaplar	Frekans
Belirtilmemiş	K1 K2 K3 K5 K6 K9 K10 K11 K12 K14 K15 K16 K17 K18 K19 K20	16
Üst Sosyo-Ekonomik D.	K4 K7 K8 K13	4
Orta Sosyo-Ekonomik D.		
Alt Sosyo-Ekonomik D.		

Tablo 9: Akran Zorbalığı Gerçekleştirenlerin (Zorba) Ailelerinin Sosyoekonomik Düzeylerine Göre Dağılımı

Akran zorbalığı gerçekleştirenlerin aile sosyo-ekonomik durumlarına göre dağılımlarını yansıtan Tablo 9 incelendiğinde, ele alınan 20 kitaptan 16 tanesinde zorba karakterlerin ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyleri ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır. Sadece 4 kitapta zorba karakter üst sosyo-ekonomik düzeyde ailelerin çocuklarından oluşmaktadır.

Sosyo-Ekonomik Düzeyleri	Kitaplar	Frekans
Belirtilmemiş	K2 K7 K8 K9 K10 K11 K14 K15 K16 K17 K18	11
Alt Sosyo-Ekonomik D.	K1 K3 K4 K6 K13	5
Üst Sosyo-Ekonomik D.	K5 K12 K19 K20	4
Orta Sosyo-Ekonomik D.		0

Tablo 10: Akran Zorbalığına Maruz Kalanların(Mağdur) Ailelerinin Sosyoekonomik Düzeylerine Göre Dağılımı

Akran zorbalığına maruz kalan çocukların aile sosyo-ekonomik durumları yansıtan Tablo 10 incelendiğinde 20 kitap içerisinden, 4 kitapta üst sosyo-ekonomik düzeyde ailelerin çocukları, 5 kitapta alt sosyo-ekonomik düzeyde ailelerin çocukları akran zorbalığına maruz kalmıştır. 11 kitapta ise akran zorbalığına maruz kalan çocukların aile sosyo-ekonomik durumlarıyla ilgili herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Kişilik Özellikleri	Kitaplar	Frekans
Empati Kuramayan	K1 K2 K3 K4 K5 K6 K7 K8 K9 K10K13 K14 K16 K17 K18 K19 K20	17
Saldırgan	K1 K2 K7 K9 K10 K17	6
Sinirli	K1 K2 K9 K10 K16 K18	6
Fiziksel Olarak Üstün	K1 K2 K3K7K17	5
Kendine Güvenen	K5 K8 K13 K20	4
Belirtilmemiş/Diğer	K11 K12 K15	3

Tablo 11: Akran Zorbalığı Gerçekleştirenlerin (Zorba) Kişilik Özellikleri

Tablo 11 incelendiğinde akran zorbalığını gerçekleştiren çocukların en belirgin özelliği empati kuramamalarıdır 17 kitapta zorba karakter empati kuramayan çocuklardan oluşmaktadır. Daha sonra 6 kitapta zorba karakterin özellikleri saldırgan ve sinirli olarak geçmektedir. 5 kitapta yer alan karakter fiziki olarak üstün, 4 kitapta kendine güvenen 3 kitapta ise zorba karakterin kişisel özellikleriyle ilgili net bilgi verilmemiştir. Zorba karakterle ilgi bilgi verilmeyen kitaplardan K11'de zorbalık sınıfıca bireylerin dışlanması, K12'de grup halinde yapılan bir eylem, K15'de ise zorba karakterin kişiliğiyle ilgili belirleyici bir bulguya rastlanmamıştır.

Kişilik Özellikleri	Kitaplar	Frekans
Fiziksel Olarak Zayıf	K1 K2 K3 K7 K8 K9	6
Çekingen	K2 K4 K9 K10 K12	5
Özgüvensiz	K6 K14 K17	4
Dışlanan	K3 K11 K13	3
Kaygılı	K1 K15 K19	3
Farklı Fiziksel Özellik	K6 K19	2
Farklı Etnik/Kültürel Yapı	K4 K20	2
Belirtilmemiş/Diğer	K16	1

Tablo 12: Akran Zorbalığına Maruz Kalanların(Mağdur) Kişilik Özellikleri

Tablo 12'de yer alan akran zorbalığına maruz kalan (Mağdur) çocukların kişilik özelliklerine ait bilgilerin frekans değerleri incelendiğinde; 6 çocuğun zorba karaktere göre fiziksel olarak zayıf olduğu, 5 çocuğun çekingen olduğu, 3 çocuğun kaygılı, özgüvensiz ve dışlanmış olduğu, 2 çocuğunda farklı fiziksel özelliklere sahip, farklı etnik veya kültürel yapıya sahip olduğu ve 1 çocuğun kişisel özellikleri ile ilgili net bir bilgi verilmediği bulgularına ulaşılmıştır.

Aile Yapıları	Kitaplar	Frekans
Belirtilmemiş	K3 K4 K5 K6 K7 K8K9 K10 K11 K12 K14 K16 K17 K19 K20	15
Baskıcı Aile	K2 K13	2

İlgisiz Kayıtsız Aile	K15 K18	2
Aile Yok	K1	1
Dengesiz Kararsız Aile		
Güven Verici Destekleyici Aile		
Demokratik Aile		
Koruyucu Aile		
Çocuk Merkezli Aile		

Tablo 13: Akran Zorbalığı Gerçekleştirenlerin (Zorba) Aile Yapıları

Tablo 13'te zorba çocukların aile tutumlarının frekans değerleri incelendiğinde 15 kitapta zorba çocukların aile tutumlarıyla ilgili bulguya rastlanmamıştır. 2 kitapta zor ba çocukların ailesi aşırı baskıcı, yine 2 kitapta ilgisiz aile 1 kitapta da zorba çocuğun ailesinin olmadığı belirtilmiştir.

Aile Yapıları	Kitaplar	Frekans
Güven Verici Destekleyici Aile	K6 K7 K8 K9 K10 K13 K18	7
Belirtilmemiş	K3 K4 K11 K15 K16	5
Koruyucu Aile	K1 K2 K17	3
Baskıcı Aile	K5 K19	2
Demokratik Aile	K14 K20	2
İlgisiz Kayıtsız Aile	K12	1
Dengesiz Kararsız Aile		
Çocuk Merkezli Aile		
Aile Yok		

Tablo 14: Akran Zorbalığına Maruz Kalanların(Mağdur) Aile Yapıları

Akran zorbalığına maruz kalan bireylerin aile yapılarına ilişkin analiz sonuçlarının yer aldığı Tablo 14 incelendiğinde, mağdur aile tutumları arasında güven verici destekleyici aile tutumu (F=7) en sık yer verilen aile tutumu olmuştur. Daha sonra aile yapılarıyla ilgili herhangi bir bilgi verilmeyen (f=5) kitaplar gelmektedir. Ardından koruyucu aile tutumu (F=3), demokratik aile ve baskıcı aile (F=2), ilgisiz kayıtsız aile (F=1) gelmektedir.

Tablo 15: Akran Zorbalığının Gerçekleştiği Yerler

Zorbalığın Gerçekleştiği Yer	Kitaplar	Frekans
Okul	K1 K2 K4 K5 K9 K10 K11 K12 K13 K15 K17 K18 K19 K20	14
Okul Yolu	K10 K12 K16	3
Mahalle	K3 K7 K8	3
Okul Servisi	K1 K10	2
Sanal Ortamlar	K14 K17	2

Park/Kafeterya vb.	K7	1
Diğer Ortamlar	K8	1

Akran zorbalığının gerçekleştiği yerlere ait araştırma sonuçlarının yer aldığı tablo 15 incelendiğinde zorbalığın en sık gerçekleştiği yerin okul (f=14) olduğu görülmektedir. Daha sonra okul yolu ve mahalle (f=3) gelmektedir. Ardından okul servisi ve sanal ortamlar (f=2), park/kafeterya ve diğer ortamların (f=1) yer aldığı görülmektedir.

Mücadele Stratejisi	Kitaplar	Frekans
Yardım İsteme	K6 K8 K9 K10 K14	5
Sosyal Beceri/Arkadaş Edinme	K5 K7 K11 K13	4
Fiziki Olarak Müdahale Etme	K2 K17 K20	3
Çaresizlik Boyun Eğme	K12 K15 K16	3
Uzaklaşma	K1 K19	2
Direnme Karşı Çıkma	K3	1
İyimserlik	K4	1
Strateji Belirtilmemiş	K18	1

Tablo 16: Akran Zorbalığıyla Mağdurun Mücadele Etme Stratejileri

Akran zorbalığıyla mağdurun mücadele etme stratejilerinin gösterildiği Tablo 16 incelendiğinde mağdur çocuğun en sık başvurduğu yöntem yardım isteme(f=5) yöntemidir. Ardından sosyal beceri (f=4) yöntemi gelmektedir. Fiziki olarak müdahale etme ve çaresizlik boyun eğme (f=3) üçüncü sırada yer almaktadır. Uzaklaşma (f=2) dördüncü sırada başvurulan yöntemdir. İyimserlik ve direnme-karşı çıkma (f=1) en az başvurulan mücadele stratejisidir. 1 kitapta ise mağdur bakış açısından zorbalığa karşı mücadeleyle ilgili herhangi bir strateji yansıtılmamıştır. Strateji yansıtılmayan kitabımız olan K18'de fantastik özellikleri olan seyirci konumundaki kitap kahramanımız zorbalık anlarında sihirle olaya müdahale ederek zorbalık anlarına son vermiştir. Yine sihirle zorbalığın altında yatan nedenleri öğrenip zorba çocuğu zorbalığa iten nedenlerin ortadan kalkmasına yardımcı olmuştur.

Yaş ve Gelişim Düzeyine Uygunluk	Kitaplar	Frekans
Uygun	K1 K2 K3 K4 K5 K6 K7 K8 K9 K10 K11 K12 K13 K14 K15 K16 K17 K18 K19 K20	20
Uygun Değil		

Tablo 17: Kitaplarda Belirtilen Akran Zorbalığının Çocuğun Yaş ve Gelişim Düzeyine Uygunluğu

Tüm kitaplardaki zorbalık türleri çocukların yaş ve gelişim seviyelerine uygun işlenmiştir.

Tartışma Sonuç ve Öneriler

Yirmi farklı çocuk kitabında akran zorbalığını araştırıldığı çalışmada incelenen kitapların on tanesi Türk Edebiyatı'na ait yerli eserlerden oluşurken on kitap çeviri eserlerden oluşmaktadır. Akran zorbalığı bulgularının sıklığı kitaptan kitaba farklılık göstermektedir. Araştırma bulguları zorbalığın türleri açısından incelendiğinde sözel zorbalık (f=62) yirmi kitapta en sık rastlanan zorbalık türü olmuştur. Ardından (f=21) fiziksel ikinci olarak yer alırken, dolaylı zorbalık (f=14) üçüncü sırada, siber zorbalık (f=3) ise incelenen kitaplar içinde en az yer alan zorbalık türü olmuştur. 7-18 yaş arası okul çağı çocuklara hitap eden kitapların incelendiği araştırmada en çok sözel zorbalığa rastlanmış, daha sonra fiziksel ve dolaylı zorbalık yer alırken, en az da siber zorbalığa yer verilmiştir. Sözel zorbalık daha sık gerçekleştirilen zorbalık türüdür. Kapıcı ve Çakır ve Karaman – Kepenekçi, tarafınca yapılmış olan çalışmalarda da öğrencilerin en çok maruz kaldıkları zorbalık türleri " sözel ve fiziksel zorbalıklar" şeklinde belirlenmiştir. Kapıcı, Ankara'dan 206 adet 4 ve 5. Sınıf öğrencisi ile yaptığı çalışmada, öğrencilerin %40 oranda sözel, duygusal, fiziksel ve cinsel zorbalığa uğradığını belirtmiştir. Özkan ve Çiftçi 295 ilköğretim öğrencisinin %33,9'nun sözel, % 29,2'nin duygusal, %32,9 'nun fiziksel, %16,9 'nun ise cinsel zorbalığa uğradığını saptamıştır.

Araştırmada zorbalık yapan çocukların cinsiyeti açısından çocuk kitapları incelendiğinde on beş eserde erkekler zorbalık yaparken 3 eserde kızlar zorbalık yapmış, 2 eserde de zorbalığı yapan bireylerin cinsiyeti hakkında bilgi verilmemiştir. Daha çok erkek karakterler zorbalık yapmaktadır. Çınkır ve Kepenekçi, yaptıkları araştırmada öğretmen ve yöneticilerden aldıkları cevaplara göre, okullarda en fazla erkek öğrencilerin zorbalık yaptığını tespit etmiştir. Keskin, İstanbul'da 6 ve 7. sınıflarda eğitim gören 200 öğrenciyle yaptığı araştırmada kızların erkek öğrencilere göre daha az zorba davranışlara meyilli olduğunu tespit etmiştir.

Araştırmada mağdur olan çocukların cinsiyeti açısından çocuk kitapları incelendiğinde ele alınan yirmi kitaptan on üç kitapta akran zorbalık yapılan çocuk erkek, altı kitapta kız, 1 kitapta ise belirtilmemiştir. Belirtilmeyen kitapta kahramanlar hayvanlardan oluşmaktadır. Daha çok erkek karakterler zorbalığa maruz kalmaktadır. Ayas ve Pişkin, farklı ortaöğretim kurumlarında yaptıkları bir çalışmada sözel zorbalık haricindeki tüm alanlarda kızların erkeklerden daha az zorbalığa maruz kaldıklarını tespit etmiştir.

Araştırmada akran zorbalığı yapanların yaş grubuna göre dağılımları incelendiğinde ele alınan yirmi kitaptan, 15 kitapta akran zorbalığını yapan çocuk 7-12 yaş grubunda yer almakta, 2 kitapta akran zorbalığını yapan çocuk 13-18 yaş grubunda yer almakta, 3 kitapta ise yaş grubuyla ilgili bilgi verilmemiştir. Mevcut araştırmadan akran zorbalığının okul öncesi eğitim döneminde yer almadığı, okul çağında özellikle ortaokul seviyesinde yoğunluk gösterdiği,

ortaöğretim seviyesine gelince düşüş gösterdiği bulgusuna ulaşmaktayız. Wei ve arkadaşları, zorbalığın en sık karşılaşıldığı zamanın ortaokula geçtikten sonra ilk ara tatil olduğunu tespit edilmiştir. İlkokuldan ortaokula geçişte zorbalık, mağduriyet ve akran ilişkilerinin incelenmesini hedefleyen çalışmada ilkokuldan ortaokula geçişte zorbalık, beşinci sınıfta başlamaktadır.

Araştırmada mağdur olan çocukların yaş grubuna göre dağılımlarına bakıldığında incelenen 20 kitaptan 14 kitapta zorbalığa maruz kalan çocuk 7-12 yaş grubunda, 2 kitapta 13-18 yaş grubunda, 3 kitapta da yaş grubuyla ilgili herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Daha çok 7-12 yaş grubundaki çocukların akran zorbalığına maruz kalmaktadır. Yapılan farklı bir araştırmada ise ortaokul öğrencilerinde yaş arttıkça akran zorbalığına maruz kalma durumlarının azaldığı, buna karşın zorbalık yapma durumlarının arttığı gözlemlenmiştir. İngiltere’de ortaokul ve lise öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada ise öğrencilerin yaşı ilerledikçe kurban olma oranlarında anlamlı bir artış gözlemlenmezken, akran zorbalığı yapma oranlarının diğer araştırmalarla benzer bir şekilde arttığı dile getirilmiştir (Sipahi).

Akran zorbalığı yapan çocukların ailelerinin sosyo-ekonomik düzeylerinin de incelendiği araştırmada incelenen yirmi kitaptan 4 kitapta akran zorbalığı yapan çocuğun aile yapısı üst sosyo-ekonomik düzeydedir, 16 kitapta çocukların aile yapılarıyla ilgili bilgi verilmemiştir. Bu bakımdan aile yapıları belirtilmeyen eserler dışında bakılırsa akran zorbalığını gerçekleştiren tüm çocukların aileleri üst sosyo-ekonomik düzeyde ailelerdir. Zorbalığı yapan çocukların aileleri hakkında aile sosyo-ekonomik yapıyla ilgili bilgilerin yer aldığı kitapların tamamında zorbalık yapan çocuk üst sosyo-ekonomik çevreden gelmektedir. Akran zorbalığını gerçekleştiren çocukların sosyo-ekonomik düzeyleri açısından incelendiğinde üst sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerde yetişen çocuklar ile zorbalığı gerçekleştirme sıklıkları arasında anlamlı fark oluşmuştur. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki çocukların daha sık zorbalığa başvurduğu söylenebilir. Ayık ve Can’ın çalışmalarında öğrencilerin ekonomik durumları ile zorbalık düzeyi arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Ayık ve Can’a göre üst sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocukları alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarına göre fiziksel zorbalık davranışında bulunmaktadır.

Mağdur olan çocukların aile sosyo-ekonomik yapılarına bakıldığında ise incelenen yirmi kitaptan beş kitapta zorbalığa uğrayan çocuk alt-sosyo ekonomik düzeyde aileye sahip, dört kitapta zorbalığa uğrayan çocuk üst-sosyo ekonomik düzeyde aileye sahip, on bir kitapta ise zorbalığa uğrayan çocukların aile yapılarıyla ilgili bilgi verilmemiştir. Pişkin, mağdur öğrencilerin sosyo-ekonomik düzey açısından farklılaşmadığını, zorbaların en fazla üst sosyo-ekonomik düzeyden, zorba/kurbanların ise en fazla alt sosyo-ekonomik düzeyden geldiklerini belirtmiştir.

Akran zorbalığı yapan çocukların kişilik özellikleri incelendiğinde en fazla

empati kuramayan (f=17) çocukların zorbalığa başvurduğunu, daha sonra sırasıyla sinirli ve saldırgan (f=6) çocukların, fiziksel olarak üstün (f=5) çocukların, kendine güvenen (f=4) zorbalık yaptığı bulgusuna ulaşılmıştır. 3 kitapta zorbalık yapanların kişilik özellikleriyle ilgili bulguya rastlanmamıştır. Araştırma bulgularına göre zorba çocuğun karakteri ile ilgili bilgi verilen kitapların tamamında zorba çocuk empati yapamamaktadır. Andreou, zorbaların genellikle sorun çözme becerilerinden yoksun olduklarını dile getirmiştir. Hantler, yaptığı incelemeler sonucunda zorbaların özelliklerini şöyle sıralamaktadır: Zorbaların empati kurma yetenekleri yoktur. İnsanlara karşı tolerans seviyeleri düşüktür. Başkalarının duygu, düşünce ve haklarına karşı düşüncesiz ve saygısızca davranırlar.

Araştırmada akran zorbalığına uğrayan çocukların kişilik özellikleri incelendiğinde en çok zorbalığa uğrayan çocuk fiziksel olarak zayıf kişilik(f=6) özelliğine sahiptir. Daha sonra sırasıyla çekingen(f=5), özgüvensiz (f=4), kaygılı ve dışlanan (f=3), farklı fiziksel özellikleri olan ve farklı etnik/kültürel yapıdan olan (f=2), kişisel özellikleri hakkında bilgi verilmeyen çocukların mağdur oldukları belirlenmiştir. En sık zayıf kişilikli çekinden çocuklar zorbalığa maruz kalmaktadır. Nansel ve arkadaşları, yaptıkları çalışmada da, kurbanların sosyal ve duygusal uyumlarının zayıf olduğu, arkadaş edinmede daha büyük güçlükler yaşadıkları, akranlarıyla ilişkilerinin çok sınırlı olduğu ve daha büyük yalnızlık yaşadıklarını tespit etmişlerdir.

Akran zorbalığı yapan çocukların aile tutumları incelendiğinde ele alınan yirmi kitaptan on beşinde zorbalık yapan çocukların aile tutumlarıyla ilgili bilgiye rastlanmamıştır. Akran zorbalığı yapan çocukların aile tutumlarıyla ilgili olarak iki kitapta baskıcı aile ve ilgisiz kayıtsız aileler zorba çocukların anne babalarıyken, bir kitapta çocuğun ailesinin olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Baskıcı ve ilgisiz aile çocukları daha çok zorbalık yapmaktadır.

Araştırmada mağdur olan çocukların aile yapılarına ilişkin sonuçlara bakıldığında ise beş kitapta zorbalığa mağdur olan çocukların aile tutumlarıyla ilgili bilgi verilmemiştir. Mağdur olan çocukların aileleri incelendiğinde en çok güven verici destekleyici ailelerin (f=7) çocuklarının zorbalığa maruz kaldıklarını görüyoruz. Daha sonra sırasıyla koruyucu ailelerin (f=3), demokratik ve baskıcı ailelerin (f=2), ilgisiz kayıtsız ailelerin (f=1) çocuklarının akran zorbalığına maruz kaldığını görmekteyiz. Güven verici ve destekleyici ailelerin çocuklarının daha çok zorbalığa maruz kaldığı görülmektedir. Araştırmada akran zorbalığını gerçekleştirdiği yerlere bakıldığında akran zorbalığının en sık gerçekleştiği yer okuldur(f=14). Araştırma gerçekleştirilirken sınıf, yemekhane, kantin, bahçe vb. okulun tüm bileşenleri okul başlığı adı altında incelenmiştir. Daha sonra sırasıyla zorbalığın gerçekleştiği yerlere bakıldığında ikinci sırada okul yolu ve mahalle (f=3), üçüncü sırada okul servisi ve sanal ortamlar(f=2), dördüncü sırada ise park ve diğer ortamlar (f=1) yer almaktadır. Zorbalık daha sık okul ve çevresinde

gerçekleşmektedir. Türkiye’de arşiv tarama çalışması yöntemiyle gerçekleştirilen bir araştırmada 2001-2006 seneleri arasında görsel ve yazılı basında yer almış haberlerin inceleme sonuçlarına göre 302 şiddet olayı gerçekleşmiş, bu şiddet olaylarının %75’i okul binalarında, %25’i ise okul binası dışında meydana gelmiştir. Okul binası içinde meydana gelen zorbalık olaylarının %47’si sınıfta, %33’ü koridorlarda, %12’si tuvaletlerde ve %8’i laboratuvarlarda ve atölyelerde gerçekleşmiştir (Ergün).

Akran zorbalığıyla mağdurun mücadele etme stratejilerine bakıldığında çocuklar en çok yardım isteme stratejisini kullanmaktadır. Kanetsuna, Smith ve Morita, araştırmalarında akran zorbalığıyla başa çıkma stratejilerinin yaşa ve bulunduğu okul seviyesine göre değişiklik gösterdiğini saptamışlardır. Araştırmaya göre ilkökul öğrencileri zorbalıkla başa çıkmada yardım isteme, öğretmene başvurma, yakın arkadaşından destek alma, zorbalığı yok sayma gibi stratejileri yoğun olarak kullanmışlardır. Ortaokul öğrencilerinin ise zorbalıkla kavga etme, geri çekilme, çaresizlik hissetme, boyun eğme gibi etkisiz stratejileri yoğun olarak kullandıkları görülmüştür.

İncelenen tüm kitaplar 7-18 yaş aralığında çocuklara hitap eden kitaplardır. Yansıtılan zorbalık olayları hitap ettiği çocukların gerçek hayatta karşılaşabilecekleri türden zorbalık olaylarıdır. Kitaplarda geçen zorbalık olayları çocukların yaş ve gelişim seviyesine uygundur. Ayrıca incelenen kitaplar içinde sözsüz bir kitabın yer alması okuma yazma bilmeyen okulöncesi çağıdaki çocukların zorbalık hakkında fikir edinmesi açısından önemlidir. Ayrıca 1 kitap hariç incelenen tüm kitaplarda zorbalığın sona ermesi olası mağdur çocuklar zorbalıkla mücadelesine destek verecek niteliktedir. Ele alınan kitaplarda zorbalığın farklı süreçlerle aktarılması zorbalığın sorun haline gelmeden çözülebilmesine adına önemlidir. Çocuk kitaplarında akran zorbalığının tüm süreçleriyle yer alması zorbalıkla mücadele açısından önemlidir. Çocuk kitapların zorbalık üzerine gerçekleştirdiğimiz araştırmamızda çocukların zorbalığa maruz kaldıklarını bazı çocukların çeşitli nedenlerle yardım almadıkları görülmektedir. Bu duruma neden olan sebepler belirlenip olası zorbalığın önüne geçilmesinde çocuk kitaplarından faydalanılabilir. Çocuklar kitaplar aracılığıyla harekete geçirilerek zorbalık hakkında daha bilinçli olması sağlanabilir. Zorbalıkla mücadelede çocuk kitapları daha aktif kullanılabilir.

Bu çalışmanın bulgularına dayanılarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

1. Öncelikle akran zorbalığıyla ilgili farkındalık oluşturmak için özel amaçla yazılmış çocuk kitaplarının sayısı arttırılmalıdır. Özellikle bu konuda 10-18 yaş aralığına hitap eden kitap sayısı azdır. Akran zorbalığıyla ilgili hazırlanmış kitaplar genellikle okul öncesi dönem ve ilkökul seviyesine hitap eden kitaplardır. Yabancı kaynaklarda bu amaçla yazılmış çok daha fazla kitap yer almaktadır fakat Türkiye satışı ve çevirisi mevcut değildir. Bu alanda yazılmış kitapların çocuklarla buluşması akran zorbalığıyla mücadele için önemlidir.

2. Araştırma bulgularına bakıldığında da zorbalığın gerçekleştiği yerler içinde frekans değeri en yüksek olan yer okuldur. Okul rehberlik servisleri aracılığıyla tüm okul düzeyinde akran zorbalığıyla ilgili farkındalık çalışmaları ve akran zorbalığının tüm yönlerinin yer aldığı eğitimler verilmelidir. Çalışma gurubunda yer alan Youtuber Berk Zorbalık mı Kankalık mı? Kitabında çözüm olarak okul müdürü tüm öğrencilere konunun uzmanı tarafından akran zorbalığıyla ilgili seminer vererek çözüm ürettiği görülmektedir. Araştırmadan hareketle okullarda zorbalık ile ilgili bilinçlendirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

3. Gelişen teknoloji ile hayatımıza giren siber zorbalık ile ilgili çocuklarımız bilinçlendirilmeli toplumun tüm düzeyine örgün ve yaygın eğitim kurumlarınca güvenli internet kullanımı ve siber zorbalık hakkında bilgi verilmeli. Kurumlarla işbirliği yapılarak afiş çalışmaları, kamu spotları hazırlanmalı siber zorbalık hakkında farkındalık oluşturulmalıdır.

4. Türkçe öğretim programında yer alan erdemler, birey ve toplum, iletişim, hak ve özgürlükler, kişisel gelişim, duygular temalarında akran zorbalığı konusu işlenebilir. Youtuber Berk Zorbalık mı Kankalık mı?, Vur Patlasın Çal Oynasın Orkestrası, Çok Bilmiş Sarı Zorbalığa Karşı, Zorba Arkadaş İstemem, Başarısızlar Kulübü, Yüz Elbisenin Sırrı, Şişko Patates kitaplarından bölümler Talim terbiye kurulunun Türkçe ders kitabı hazırlama yönetmeliğine uygun olarak Türkçe ders kitaplarında akran zorbalığı metinleri olarak yer alabilir. Kitaplarda hazırlanan etkinliklerle akran zorbalığı nedir, zorbalıkla nasıl mücadele edilir gibi soruların cevabı çocuklara sezdirilebilir. Bu etkinlikler sayesinde hem zorbalık yapan, hem mağdur olan, hem de seyirci konumunda olan çocuklarda akran zorbalığı hakkında farkındalık oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, E. (yz.). Lise öğrencilerinin kullandıkları zorbalıkla başa çıkma stratejileri ile kişisel uyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Akün, Ömer Faruk. (1994). "Divan Edebiyatı." İslâm Ansiklopedisi, 9. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 389-427.
- Aslan, C. (1998). Çocuk edebiyatı ve duyarlık eğitimi. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ayık, İ. (2014). Ortaokullarda şiddet ve okul iklimi arasındaki ilişki (Konya ili örneği). Yüksek Lisans Tezi, Mevlana Üniversitesi, Konya.
- Bedford, April Whatley, Şirin, M. R. ve Kaya, M. (2018). "Çocuk Edebiyatı İlkokul Eğitim Programının Temelini Oluşturmalıdır." Çocuk ve Medeniyet Dergisi, 3(6).
- Bekiroğlu, Nazan. t.y. "Osmanlıda Kadın Şairler." EdebiyatTurk. Milliyet. Web. 5 Kasım 2009.
- Bilgin, A. (2008). Okullarda şiddeti önlemede bir yöntem: çatışma çözme. Ezgi Kitabevi.
- Burunkıran, P. ve Uçanok, Z. (2012). "İlk ve orta ergenlikte akran zorbalığı: gerçekleştiği yerler ve baş etme yolları." Türk Psikoloji Yazıları, 15(29), 68.
- Can, Y. (2007). İlköğretim okullarında şiddet (öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin yaklaşımları). Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Church, K., Gottschalk, C. M. ve Leddy, J. (2003). "Enhance Social And Friendship Skills." Journal of Intervention in School and Clinic, 38(5), ss. 307-310.
- Dardağan, M. (2000). İlköğretim dönemi çocuklarının sosyal ve akademik becerilerini geliştirmede yardımcı ebeveyn eğitim programının değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Gregory, K. E. ve Vessey, J. A. (2004). "Bibliotherapy: A strategy to help students with bullying." The Journal of School Nursing, 20(3), ss. 127-133.
- Hakan, S. (2011). "İlköğretim öğrencilerinin farklı zorbalık türleri ile karşı karşıya kalma sıklığının ve boyun eğme davranışı ile durumluk-sürekli öfke ile ilişkisinin karşılaştırılması." Millî Eğitim Dergisi, 41(190), ss. 54-71.
- Harris, S. ve Petrie, G. F. (2003). Bullying: the bullies, the victims, the bystanders. Scarecrow Press.
- Hilooğlu, S. ve Cenkseven Önder, F. (2010). "İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde zorbalığı yordam ada sosyal beceri ve yaşam doyumunun rolü." Elementary Education Online, 9(3), ss. 1159-1173.
- Kapçı, E. (2004). "İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı, benlik saygısıyla ilişkisi." Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37(1), ss. 1-13.

- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2007). "İlköğretim öğrencilerine yönelik bir zorbalık karşıtı program uygulaması: Okulu zorbalıktan arındırma programı." *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3, ss. 207-227.
- Kartal, H., Balantekin, Y., Bilgin, A. ve Suyuçok, M. (2009). "Ev ve okul yaşantılarında zorbalığa etki eden faktörler: Bir karma yöntem araştırması." *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(1), ss. 50-85.
- Kaya, M. (2014). "Okuma kültürü ve çocuk edebiyatı." *Türk Dili: Dil ve Edebiyat Dergisi*, Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı.
- Kepenekci-Karaman, Y. ve Çinkır, S. (2001). *Bullying among students in Turkish high schools*. Yayımlanmamış araştırma, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Kristensen, S. M. ve Smith, P. K. (2003). "The use of coping strategies by Danish children" *Scandinavian Journal of Psychology*, 44(5), ss. 479-488.
- Kulaksızoğlu, A. (2001). *Ergenlik Psikolojisi*. Remzi Kitabevi.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell.
- Rigby, K. (2007). *Bullying in schools: and what to do about it*. ACER Press.
- Sipahi Tıprıdamaz, H. (2008). *İlköğretim ... akran zorbalığı, etkileyen ve eşlik eden faktörler*. Doktora Tezi. <https://tez.yok.gov.tr>
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *İçerik analizi ve uygulama örnekleri*. Epsilon.
- Totan, T. ve Kabakçı, Ö. F. (2010). "İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde sosyal duygusal öğrenme becerilerinin zorbalığı yordama gücü." *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), ss. 575-600.
- Wei, H., Jonson-Reid, M. ve Tsao, H. (2007). "Bullying and victimization among Taiwanese 7th graders..." *Journal of International School Psychology*, 28(4), ss. 476-500.
- Yavuzer, Y. (2011). "Okullarda saldırganlık/şiddet..." *Millî Eğitim Dergisi*, 41(192), ss. 43-61.
- Yıldırım, R. (2012). "Akran zorbalığı." *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), ss. 39-51.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

